

Arhitekta sem si nekoč predstavljala kot renesančnega človeka

Intervju s Katarino Čakš

Pogovarjala se je Polona Filipič Gorenšek

Katarina Čakš (1987) je leta 2016 diplomirala na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani. Med študijem je opravila enoletno izmenjavo na Tehniški univerzi na Dunaju ter s skupino študentov UL FA soustanovila revijo Praznine in kasneje zbirko Drugi prostori, v okviru katere so izhajale strokovne monografije s področja arhitekture, umetnosti in filozofije. Leta 2013 je bilo uredništvo Praznin za svoj prispevek k bogatitvi arhitekturne kulture nominirano za Plečnikovo medaljo. Sodelovala je pri programih in razstavah galerije DESSA ter v različnih natečajnih skupinah. Po zaključku študija je delovala kot samozaposlena v kulturi – kot arhitektka, urednica, pedagoginja in kritičarka/recenzentka. Sodeluje pri razstavnih in arhitekturnih projektih (v okviru arhitekturnega ateljeja Medprostor in samostojno), ukvarja se tudi z oblikovanjem publikacij in z informacijsko grafiko. Od leta 2019 je na Fakulteti za arhitekturo habilitirana kot asistentka za področje arhitekture.

© osebni arhiv

»Tako sem si predstavljala, da lahko v arhitekturnem poklicu združim vse raznolike potenciale in znanja, ki so me zanimala.«

Katarina, kako vas je arhitektura poklicala? Imate morda v družini kakšno arhitekto ali arhitekta? Zakaj ste se odločili za študij arhitekture?

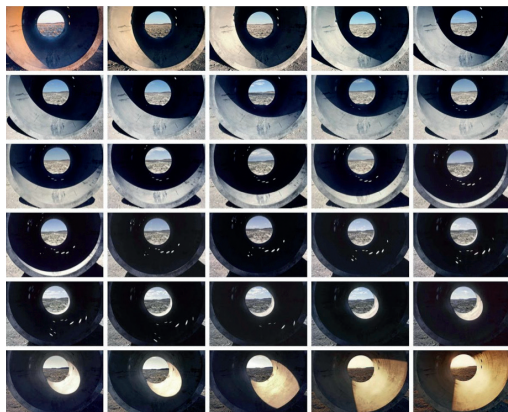
Na neki način je bila zame arhitektura precej nenavadna izbira. V naši družini ni bilo arhitektov. Arhitekturo je študirala sestrična, tako da sem, preden sem se odločala, vedela, kakšen je ta študij. Sem pa že v gimnazijskih letih po naključju naletela na Le Corbusiera in druge prelomne arhitekture modernizma, ki so me na svojstven način prevzeli. Tako sem si predstavljala, da lahko v arhitekturnem poklicu združim vse raznolike potenciale in znanja, ki so me zanimala. Zdelo se mi je, da bom lahko kot arhitektka izrazila vse svoje veščine in spretnosti. Po eni strani so me vedno zanimale vede, ki se ukvarjajo s strukturo pojavov, kot na primer matematika, fizika in filozofija, na drugi strani pa sta me določala želja po lepem, skladnem in po razumevanju družbenih pojavov ter zanimanje za umetnost. Tako sem arhitekturo videla kot preplet vsega tega. Zelo pomembno se mi je zdelo tudi dejstvo, da arhitektura ne ponuja enoznačnih odgovorov, in vedela sem, da ta poklic morda ne pomeni najpreprostejše poti. Da je to zahteven poklic, kjer se ne da delati po nekakšnem receptu. In to se mi je zdelo neverjetno zanimivo. Pravzaprav je bila takrat arhitektura zame velika neznanica in to me je privlačilo.

In po uspešno opravljenih sprejemnih izpiti ste padli v svet arhitekture, kajne?

Seveda, zelo hitro te prevzame kolesje študija, ki te čisto potegne vase, vsaj v začetnih letih. Tako ni skoraj nič časa za karkoli zunaj arhitekture. Preprosto začneš uživati v tem, kar počneš.

Danes ste že diplomirana arhitektka, delujete v projektivi znotraj biroja Medprostor in kot asistentka na Fakulteti za arhitekturo UL. Menite, da je študij arhitekture zastavljen ustrezno in študente opremi s potrebnimi znanji, da lahko suvereno zaplavajo v svet arhitekturnega poklica?

Seveda se je od časov, ko sem sama študirala, študij arhitekture spremenil. Bila sem namreč še zadnja generacija diplomskega programa. V večini pogledov me je študij pozitivno presenetil, me je pa tudi razočaral. Pogosto sem imela občutek, da se širina poklica arhitekta, kot sem si ga predstavljala pred študijem, v študijskem procesu ni odražala. Želela sem si več širine,

Nancy Holt, Sun Tunnels, Utah, ZDA, 1976

Alicja Kwade, Sub-Stance, 2019

več razmišljanja o prostoru, več sodobnih tematik in več kompleksnih vprašanj. V odnosu do samega projektiranja pa menim, da bistvo študija ni v tem, da te opremi in pripravi neposredno na delovanje v praksi – v smislu, da bi moral v procesu študija usvojiti obrtniška znanja, ki jih potrebuješ za projektivo. Dober študij mora po mojem mnenju študente predvsem naučiti metod reševanja problemov in discipline kritičnega mišljenja. Tako se bodo lahko v praksi nalog lotevali suvereno in jih izpeljali kakovostno. Pomembno je, da se v procesu študija med drugim poudari pomen branja prostora, analitičnega mišljenja in vrednotenja odločitev, ki pripeljejo do rešitve. Slednje moramo znati ustrezno predstaviti in jo seveda tudi uresničiti v praksi. Projektno usmerjeno delo na naši fakulteti je zato ključnega pomena. Tako razvijamo sposobnost prepoznavanja in reševanja problemov. Vedno zaznaš problem in vidiš potencial ter se usmeriš k iskanju rešitve. Ko usvojiš to sposobnost, lahko zelo hitro pridobiš tudi druga znanja, ki so potrebna za projektiranje in delo v praksi.

Menite, da se sposobnost učinkovitega reševanja problemov razvije med študijem arhitekture, ali pa imamo tisti, ki smo se odločili za ta študij, morda to že v sebi?

Najverjetneje imamo to že v sebi in se nam prav zaradi tega študij arhitekture zdi tako privlačen. Vprašanje pa je, kako uspešno študij neguje in razvija te ključne predispozicije posameznega študenta. Seveda je pomembno tudi to, da med študijem razviješ svojo lastno disciplino dela ter pristop k reševanju problemov in arhitekturnemu izrazu, ki ni enak pristopu tvojega mentorja. To je tema, o kateri bi se morali pogovarjati, tudi vzporedno s prenovno študijskega programa na Fakulteti za arhitekturo. Zelo pomembno se mi namreč zdi razumeti vlogo mentorskega dela – kaj je namen in cilj mentorja kot pedagoga.

Kako pa danes gledate na arhitekturo? Še vedno podobno kot pred študijem?

Pred pričetkom študija sem predvsem mislila, da ima arhitektura bistveno več družbene moči. Danes vidim, da žal ni tako. Morda je to le aktualno stanje v družbi. Še vedno namreč verjamem, da ima arhitektura velik vpliv na družbo. Arhitekta sem si predstavljala kot nekakšnega renesančnega človeka. Žal ugotoviš, da je danes zelo težko biti ta renesančni človek. Naša stroka je postala izredno kompleksna in zahtevna, tudi v birokratskem smislu, ne le v tehničnem. Vse manj je časa za izobraževanje in izpopolnjevanje. Kar je po mojem mnenju izjemno pomembno. Vprašanje prostora je namreč izredno kompleksno, saj zadeva ekologijo, družbo, psihologijo, tehnologijo, filozofijo, pravzaprav vse. Pomembno je, da smo arhitekti razgledani, da znamo argumentirati svoje razmišljanje in delo, da se znamo kritično in strokovno pogovarjati med seboj. To je pomembno za stroko in njen razvoj. Vzeti si moramo čas za branje in ogled arhitekture. Za pogovore o njeni vlogi, ki postaja vse bolj zahtevna.

»Kako se vedno znova izkazuje resnica, da za dobro arhitekturo ne obstaja en sam recept, ampak gre za zelo poglobljen miselni proces ustvarjanja, ki pripelje do ene izmed možnih rešitev.«

Verjamete v družbeni potencial arhitekture? Jo vidite kot gonilno silo za spremembe v družbi?

Ni le arhitektura pomemben družbeni akter, je pa vsekakor eden od njih. Arhitektov je veliko in zato se lahko znotraj stroke angažiramo na zelo raznolike načine. Arhitektura kot dejavnost, ki fizično posega v prostor, je seveda vedno fizična manifestacija družbenopolitičnih sprememb in tehnološkega napredka. Zato je morda toliko bolj izpostavljena. Vedno pa je naša osebna izbira, kaj in kako s svojo arhitekturo sporočamo ter kakšna stališča zagovarjamo. To je stvar osebne odločitve.

Arhitekturi se ne moremo izogniti. Razstavo ali koncert lahko izpustimo, tja ne gremo, prostoru pa se ne moremo izogniti. Ali je morda prav zato odgovornost arhitekture večja?

Res je, arhitektura presega sisteme in presega generacije. Po večini. Življenjska doba arhitekture, zgrajene po novih standardih, je že skoraj neomejena. Trdnost konstrukcije, ki jo moramo zagotavljati, pomeni, da bodo stavbe, ki jih gradimo danes, stale res dolgo. In seveda to pomeni, da je arhitektura vpeta v raznolike družbene realnosti. Tu moramo, da lahko z arhitekturo presegamo zgolj sedanjost, razumeti, kaj je tisto univerzalno in kaj je specifično za določeno družbo.

Kaj pa je tisto, kar vas žene naprej v arhitekturi? Je to morda ustvarjalnost ali ljubezen do stroke?

Mislím, da v prvi vrsti to, da je arhitektura nekaj izjemno pozitivnega, saj se osredotoča na izboljševanje razmer, ne glede na merilo, naj gre za velik arhitekturni projekt ali za manjšo prostorsko intervencijo. Vedno je cilj izboljšati situacijo, hkrati pa ustvariti lastni svet, odpreti nove možnosti in percepcije prej samoumevnega prostora. Zato menim, da je arhitektura res lep poklic. Dejansko se lahko ukvarjaš s pozitivnimi spremembami v prostoru. In to je tisto, kar me vedno znova navduši.

Katero merilo oziroma katera tema v arhitekturi sta vam osebno blizu? Kaj vas najbolj veseli?

Zelo me veseli, da lahko delam raznolike stvari. Je pa seveda to zelo naporno. Trenutno sem z veseljem vpeta v pedagoško delo. To me vedno znova preseneti, predvsem ko vidim, koliko raznolikih pristopov je mogočih pri reševanju določenega prostorskega problema. Kako se vedno znova izkazuje resnica, da za dobro arhitekturo ne obstaja en sam recept, ampak gre za zelo poglobljen miselni proces ustvarjanja, ki pripelje do ene izmed možnih rešitev. Zelo me veseli tudi pripravljavanje in izvajanje razstav. Po večini to pomeni pripravo prostorskih razmislekov v zelo kratkem času. To so drobni primeri arhitekture različnih tematik in materialnosti, s hitrim učinkom, za razliko od gradnje, kjer je proces projektiranja in izvedbe zelo dolg in zahteva zelo veliko potrpežljivosti, je neke vrste maratonsko delo.

»Trenutno me zelo zanima, kako oživiti vlogo arhitekture v družbi, predvsem s pomočjo izobraževanja.«

Neri Oxman, Material Ecology, Aguahoja, MoMA, 2020

Ženska podpira štiri vogale, ženska lahko dela več stvari hkrati, ženska je bolj površinska, stvari je ne zanimajo podrobno ... So vse to le stereotipi ali je res kaj na tem?

Morda je »multitasking« res lasten ženskam. Ne vem pa, zakaj. Na splošno se pri vprašanju razlik med ženskami in moškimi zelo težko opredeljujem. Odraščala sem v gospodinjstvu s samimi ženskami in delitve vlog ni bilo. Navadila sem se, da lahko vsak poprime za vsako delo, da se lahko lotim vsake naloge. Morda gre bolj za vprašanje odgovornosti in odnosov. Prepreke si postavljamo le v glavi. Zagotovo pa obstajajo predispozicije, ki so družbene, privzgojene ali biološke.

Se vam zdi, da se je v tem času težko odločati za materinstvo?

Mislím, da je danes lažje, ker imamo možnost izbire. Ker se z manj slabe vesti odločiš, da ne boš mati. Danes lahko o tem vsaj razmišljamo in se dejansko odločamo. In to je že korak naprej. Je pa seveda težko, saj je imeti otroke ali ne odločitev, ki vpliva na celotno življenje in kariero.

Sta vas študij arhitekture in arhitektura kot poklic spremenila, določila?

Zelo. Po obdobju dvoma, za kar mislim, da pride pri vsakomer, sem se pred diplomo s skupino kolegov s fakultete posvetila zasnovi revije Praznine, kar je bil dokaj zahteven projekt. Tudi moj študij se je zaradi tega nekoliko zavlekel. Vendar je bila to res enkratna izkušnja – ko »postaviš« nekaj čisto na novo z nič evri. To je bil neke vrste študentski projekt, ki ni bil vezan na fakulteto, je pa name zelo vplival.

Po diplomí pa ste se zares lotili arhitekturnega projektiranja v biroju?

Med študijem smo se sicer udeležili kar nekaj arhitekturnih natečajev, tako da smo izkušnji prakse projektiranja nekako že imeli, nekaj je bilo tudi lastnih manjših projektov. V času gospodarske krize (in njenih odmevov, ki so trajali še nekaj let), ko je študirala in študij končevala naša generacija, so bile razmere v projektivi zelo slabe. Prakse so bile slabo ali skoraj nič plačane, veliko kolegov se je odločilo za odhod v tujino ... V obdobju po moji diplomí pa se je stanje že bistveno izboljšalo.

Očitno vas že ves čas zanima raznolikost tem v arhitekturi ...

Mislím, da res, in menim, da je raznolikost področij dela tudi to, kar sem si želela, ko sem se odločila za poklic arhitektke. Od teorije in založništva na področju arhitekture do oblikovanja, razstav, projektive in sodobnih pristopov k izobraževanju ... Trenutno me zelo zanima, kako oživiti vlogo arhitekture v družbi, predvsem s pomočjo izobraževanja. Zelo se namreč spremenjajo orodja arhitekturnega projektiranja, pa tudi materializacija same arhitekture. Danes, ko se tehnologija tako hitro razvija in je toliko virtualnega prostora, smo od materialnosti vse bolj odmaknjeni. Tako v smislu komunikacije med ljudmi kot tudi dejanske fizične materialnosti. Arhitektura, vemo, je pomemben akter na področju podnebnih sprememb, in posledično so vprašanja o premišljenem poseganju v naravno okolje, izvoru materialov, ki jih uporabljamo pri gradnji, ogljičnem odtisu gradnje in spremembah bivalnih navad ključna za ohranjanje našega okolja. Kako bomo v tem prelomnem času študente arhitekture sploh učili arhitekturo? Katera znanja so danes pomembna? Kakšno vlogo igra izobraževanje pri tem, da se bo gradila kakovostna arhitektura, kakovosten javni prostor? Za vse te premisleke je potrebno širše znanje, ne le arhitekturno. Mislím, da tu še ni

prišlo do pravega preboja. S tem se moramo ukvarjati. Pomembno je, s kakšnim odnosom do okolja, družbe in uporabnika izobrazimo naše študente. Odnos pomeni tudi, da te nekaj žene, da iščeš nove pristope ter jih ustrezno in kakovostno apliciraš v prostor.

Se strinjam. Prihodnost v izobraževanju je predvsem v spodbujanju kreativnosti in v privzganjanju čuta za odgovornost.

Danes lahko dobiš zelo veliko informacij – hitro, brezplačno, instantno. Znanje je dostopno. Problem te dostopnosti pa je, da ni filtra. Prav odgovornost je lahko ta filter, s katerim kritično in temeljito premislimo o informacijah, postavljamo vprašanja, razvijamo lastna stališča. Sicer se lahko hitro zadovoljiš z zlahka pridobljenimi, a nepreverjenimi informacijami. Občutek odgovornosti in želja po kreativnosti pa nam pomagata pri povezovanju in interpretaciji informacij ter njihovi nadgradnji v pozitivne prostorske spremembe. In tu nas računalnik ne zmore nadomestiti. Kombinacija odgovornosti in kreativnosti je nedvomno tisto, kar je potencial tudi v arhitekturnem izobraževanju. Tudi zaradi poteka samega študija arhitekture, ki je bolj projektno usmerjen, lahko pri študentih razvijamo radovednost, spodbujamo projekte, ki se odzivajo na aktualne družbene situacije. Arhitekturno izobraževanje ima potencial za res sodoben model izobraževanja.

Kako pa se spopadate s stresom, ki nastane tudi zaradi nenehnega usklajevanja vseh aktivnosti? Je to že postal način življenja?

Mislím, da naša generacija spet išče mir. Zdi se mi, da se na tem področju dogajajo premiki. Imeti prosti čas postaja zelo pomembna vrednota. Menim, da kljub polnim urnikom ne smemo pozabiti na to, da za kakovostno delo potrebujemo tudi čas zase, za razmislek, za sprostitvev in za kakovostne odnose. Kako si učinkovito razporediti čas za delo in sprostitvev, je lekcija, ki se je še vedno učim. Večino časa se mi zdi, da se najboljše počutim, ko sem v stalnem pogonu in je urnik poln od jutra do večera, ko je »akcija« in se zanimivi projekti kar vrstijo. Potem pa telo in glava sama pokažeta, da si zanju nisem vzela dovolj časa. Za zdaj še iščem odgovor na to, kako usklajevati vse te dejavnike življenja. Menim pa, da je to izziv, s katerim se sooča veliko posameznikov, v našem in drugih poklicih. Zato poskušam biti do sebe zadnje čase nekoliko bolj potrpežljiva. Zagotovo pa bo poln urnik vedno del mojega življenja, to me žene naprej.

Imate kakšen nasvet za mlade študentke arhitekture, ki stopajo v ta svet?

Predvsem naj se ne opravičujejo za to, da želijo imeti polno kariero, da delajo to, kar jih veseli, in da ne sodijo v kakršnekoli – tudi arhitekturne – modele ali vzorce. Tudi ni potrebe, da imajo slabo vest, če posvečanje karieri pomeni, da kaj manj naredijo doma, da si razdelijo obveznosti, da jim včasih česa ne uspe narediti. Mislím, da moramo predvsem v naše stiske vplesti partnerje, družinske ali poslovne, in jim zadeve razložiti, se o njih pogovoriti, si odgovornosti razdeliti. Ker smo enakopravne, ne smemo imeti slabe vesti zaradi svojih odločitev.

V svetu arhitekture je čedalje več žensk, tudi na študiju arhitekture. (smeh) Mislíte, da bi morali uvesti moške kvote?

Nasploh nisem pristaš raznih kvot. Razen začasnih, korekcijskih, tistih, ki jih je treba vzpostaviti zato, da se določeni vzorci spremenijo. Dolgoročno gledano pa upam, da bom živela v družbi, kjer kvot ne bomo potrebovali.

»Želela bi si, da bi arhitektura ponovno postala odgovorna – do lastne stroke, družbe in vsakega posameznega uporabnika.«

Kaj mislite, zakaj pa je na študiju arhitekture čedalje več žensk?

Žensk, vpisanih na fakulteto, ni bilo nikoli prav malo, razen čisto na začetku. V zgodovini so se ženske na študij arhitekture začele vpisovati zelo kmalu. Seveda niso bile obravnavane enakopravno z moškimi študenti – ne samo pri nas, znano je, da celo na progresivnem Bauhausu ženske niso imele enakih možnosti za študij kot moški. Ženske je študij arhitekture vedno veselil, pa čeprav so imele drugačne pogoje za delo in življenje. Še danes ti pogoji niso ravno enakopravni, imamo pa več možnosti izbire. Tudi družba se je spremenila in lažje se vključujemo v prakso projektiranja in v procese, ki so bili včasih v arhitekturi res rezervirani izključno za moške. S tem, da je vedno več inženirk gradbeništva, ki so vodje gradbišč, se spremeni tudi vidik ženske na gradbišču, verjetno najbolj trdovratna linija moškega sveta in komunikacije pri našem delu.

Kakšna bo po vašem mnenju prihodnost arhitekture? Kaj si želite?

Želela bi si, da bi arhitektura ponovno postala odgovorna – do lastne stroke, družbe in vsakega posameznega uporabnika. To je zelo pomembna komponenta arhitekture, ki je v zadnjih desetletjih prešla nekoliko v ozadje. Danes, ko govorimo o ekologiji, o podnebnih spremembah, o trajnosti, ko se tudi v družbenem in političnem smislu pojavljajo ekstremi, upam, da bo arhitektura zavzela odgovorno držo ključnega družbenega akterja, ki vodi z zgledom, s strokovno debato in reševanjem prostorskih vprašanj v vsej njihovi kompleksnosti. Pa ne zgolj kot stroka, ki gradi javni prostor, ampak tudi kot stroka, ki gradi zasebne sfere življenja. Zavedati se moramo, da so vprašanja, povezana s pojmom trajnosti, zelo kompleksna in pogosto varljiva. Na vprašanje ekološke gradnje ni preprostega odgovora; včasih ta pomeni, da je treba malo zgraditi in veliko obnoviti, spet drugič je treba vzpostaviti nove sisteme, poiskati nove materiale, najpogosteje pa je najbolj ekološka kar preprosto dobra arhitektura – tista, ki s kakovostnimi prostori ostaja aktualna v vseh obdobjih, omogoča spremembo programov in tehnologij ter zagotavlja dobro počutje uporabnikov. Upam, da bo arhitektura nove tehnologije, ki prihajajo, nova orodja, vse informacije, ki so nam na voljo, znala izkoristiti v smeri, kjer bo pripomogla k pozitivnemu razvoju družbe in okolja.

Mislite, da bi morali v Sloveniji uvesti posebno nagrado za dosežke žensk v arhitekturi?

Morda le kot izravnalni ukrep (*smeh*), dolgoročno pa ne. Kot desetletno spodbudo, morda kot nagrado, ki opozori na uspešne ženske v arhitekturi. A le za omejeno obdobje.

Lina Bo Bardi, Sesc Pompeia, Sao Paulo, Brazilija, 1982